

YUCOM

Komitet pravnika
za ljudska prava

**IZAZIVANJE NACIONALNE,
RASNE I VERSKE MRŽNJE
I NETRPELJIVOSTI
– PRAKSA I IZAZOVI**

Izdavač:

Komitet pravnikā za ljudska prava – YUCOM
Kneza Miloša 4
11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Priredili:

Milena Vasić, Komitet pravnikā za ljudska prava – YUCOM
Ivan Novosel, Kuća ljudskih prava Zagreb

Za izdavača:

dr Katarina Golubović

Dizajn i prelom:

KONČAR Brand Studio

Publikacija „Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti – praksa i izazovi“ nastala je u okviru projekta „Unapređenje prava ųrtava kroz regionalnu saradnju“, koji realizuje Komitet pravnikā za ljudska prava – YUCOM zajedno sa Kućom ljudskih prava Zagreb, uz podršku Fondacije Kuća ljudskih prava (HRHF). Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove donatora.

Sloboda izražavanja predstavlja jedno od najznačajnijih političkih prava 21. veka. Ona je suštinska sloboda u razvoju demokratskog društva, jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj. U trenutku kada se mediji susreću sa pretnjom svom opstanku upravo zbog izraženog drugačijeg mišljenja, a građani bivaju uhapšeni zbog nečega što arhaično nazivamo „verbalni delikt“, sloboda izražavanja zauzima visoko mesto u odbrani svih ostalih prava. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda garantuje:

Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.¹

Međutim, dok s jedne strane imamo progonjene novinare kojima huligani nekažnjeno lome opremu i građane kojima se sudi na osnovu nezakonito pribavljenih dokaza grubim kršenjem prava na privatnost, sa druge strane pod velom slobode izražavanja imamo širenje govora mržnje i diskriminaciju građana po različitim osnovima od strane različitih društvenih faktora – počev od javnih funkcionera, preko pro-režimskih tabloida do pojedinaca koji jednostavno ne prihvataju one koje u društvu zovemo Drugi.

Zato, sloboda izražavanja nije apsolutna. Ona je, slovom gore citirane Evropske konvencije organičena upravo zabranom njene zloupotrebe na štetu prećih interesa: „Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“. To potvrđuje i član 17 evropske konvencije koji zabranjuje zloupotrebu prava: „Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku delatnost ili izvrše neki čin koji je usmeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj meri od one koja je predviđena Konvencijom“.

¹ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 – ispr. i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2010 i 10/2015).

U fokusu analize koja je pred čitaocem je sloboda izražavanja koja je prekoračila granicu dozvoljenog ponašanja i prerasla u toksičan narativ koji seje mržnju i netrpeljivost među različitim grupama građanki i građana. Jer, pored sloboda, postoje i neke zabrane koje nam omogućavaju uživanje ljudskih prava, a takva je pre svega zabrana diskriminacije. Kako je zabrana nešto čemu treba posegnuti kao poslednjoj, krajnoj meri, kada smo sve lakše mere već pokušali i one nisu urodile plodom, jasno je da je ova zabrana tu da bi podvukla značaj ravnopravnog tretmana svih građana u društvu. Iz tog razloga i Ustav Republike Srbije članom 49 propisuje: „Zabranjeno je i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti”.²

„ ... Tolerancija i poštovanje jednakog dostojanstva svih ljudskih bića čine temelje demokratskog, pluralističkog društva. Uz to, u principu se može smatrati neophodnim u određenim demokratskim društvima da se sankcionišu ili čak sprečavaju svi oblici izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju zasnovanu na netoleranciji ..., pod uslovom da su sve „formalnosti”, „uslovi”, „ograničenja” ili „kazne” koje se nameću srazmerne legitimnom cilju koji se želi postići”.³

Suočeni sa sistematskim gaženjem ovih garancija propisanih Ustavom i ratifikovanim međunarodnim dokumentima, odlučili smo da zavirimo u praksu institucija koje su nadležne za primenu ovih propisa. Pre svega pogledaćemo praksu domaćih sudova i javnih tužilaštava u odnosu na krivično delo propisano članom 317 Krivičnog zakonika Republike Srbije – Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti.⁴ Zavirićemo u rad nezavisne institucije nadležne za primenu Zakona o zabrani diskriminacije, ali i za pokretanje postupaka za zaštitu prava građana i ranjivih grupa. Konačno, pogledaćemo šta o govoru mržnje kažu nezavisna tela, međunarodne organizacije i nevladine organizacije u Srbiji, imajući u vidu praksu Evropskog suda za ljudska prava koja nas kroz postavljene standarde usmerava ka distinkciji dozvoljene od zloupotrebljene slobode izražavanja.

Ovaj dokument nastao je u okviru projekta Unapređenje prava žrtava kroz regionalnu saradnju i rezultat je zajedničkog projekta koji sprovode Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM i Kuća ljudskih prava iz Zagreba. Cilj projekta je da razmenom iskustva iz postojeće prakse unapredimo položaj žrtava diskriminacije i govora mržnje u krivičnompravnom sistemu zaštite prava. Projekat je podržala Fondacija Kuća ljudskih prava.

² Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/2006 i 115/2021).

³ Evropski sud za ljudska prava, Erbakan protiv Turske, presuda od 6. jula 2006. godine, § 56.

⁴ Krivični zakonik Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024).

GOVOR MRŽNJE U SRBIJI – STATISTIKA I PRIMERI SUDSKE PRAKSE

U Srbiji ne postoje sveobuhvatni podaci o govoru mržnje. Različite evidencije vode se pri različitim državnim organima (Ministarstvo unutrašnjih poslova, javno tužilaštvo, sudovi, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti), ali najveći broj slučajeva ostaje neregistrovan i neprijavljen. Iako je Izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije predviđena obaveza uspostavljanja jedinstvene sudske evidencije⁵ podzakonski akt koji bi trebalo da bliže odredi način prikupljanja podataka još uvek nije donet, ni četiri godine kasnije, uprkos tome što je nedležno Ministarstvo imalo obavezu da ovaj akt donese u roku od 6 meseci od dana stupanja Zakona na snagu.

Zbog toga je jako teško naslikati potpunu sliku stanja u kom se društvo zadojeno mržnjom nalazi. Punih 30 godina nakon rata na prostoru bivše Jugoslavije izbegavajući da se suočimo sa prošlošću i dalje gajimo mržnju prema najbližim komšijama – Hrvatima i Bošnjacima. Mržnja prema albanskoj nacionlanoj manjini je postala deo tradicije, a pridružuju joj se novi oblici mržnje prema novopridošlim migrantima sa bliskog istoka. U svrhe ovog istraživanja pogledaćemo dostupnu statistiku krivičnih postupaka.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku ⁶ u Srbiji je u period od 2020. godine do kraja 2024. godine prijavljeno 223 punoletna lica za krivično delo izazivanje nacionalne, rane i veske mržnje i netrpeljivosti iz čl. 317 KZ-a. Od kupunog broja prijava doneta je svega 21 osuđujuća presuda. Oslobađajućih je bilo dve. Odbačena je 171 krivična prijava s tim da za 2024. godinu nedostaju podaci o odbačenim krivičnim prijavama u publikaciji „Punoletni učinoci krivičnih dela”. Prilikom izrade ovog izveštaja, izvršili smo uvid u 20 presuda donetih u period od 2019 - 2024 godine. Od ovih presuda dve su bile oslobađajuće, a u jednom slučaju je odbačen optužni predlog. Ostale su bile osuđujuće ili je usled neuračunljivosti okrivljenog izrečena mera obaveznog lečenja na slobodi. U 4 presude bila je izrečena mera bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim i ni u jednoj presudi nije dosuđen imovinsko- pravni zahtev, već su oštećeni upućivani na parnicu.

U slučajevima koje smo posmatrali, izdvajaju se oštećene grupe: Albanci, Romi, Mađari, Hrvati, Bugari ali u velikom broju slučajeva (pet slučajeva) ovo krivično delo učinjeno je prema većinskom stanovništvu. Nismo zabeležili slučajeve verske mržnje u presudama u koje smo imali uvid.

⁵ Čl. 44b Zakona o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS”, br. 22/2009 i 52/2021).

⁶ Statistički zavod Republike Srbije, Punoletni učinoci krivičnih dela, dostupno na: www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/, pristupljeno 1.12.2025. godine.

Viši sud u Zaječaru – različita praksa u istom sudu

Nekonzistentnost u sudskoj praksi vrlo je ilustrativna kroz tri slučaja koja su se dogodila u Zaječaru između iste optužene i istih oštećenih u slučajevima gotovo identičnog činjeničnog stanja. U prvom slučaju, okrivljena je osuđena na uslovnu osudu, u drugom je takođe osuđena i opozvana joj je uslovna osuda, a u trećem je oslobođena pod obrazloženjem da nema dela.

Okrivljena je oslobođena optužbe što je utvrđenog dana u uračunljivom stanju maloletnim oštećenima uputila reči: „Ajde idemo dalje cigani, mamu vam jebem, da vam mamu jebem, pu, pu, crknite dabogda, jebem li vas u ustra prokleta” i „oće da vidite moju pičku, sad ću da vam pokažem”. U obrazloženju presude, sud je naveo da opisana radnja ne predstavlja krivično delo po zakonu.

Iz obrazloženja presude:

„U konkretnom slučaju ne stižu se elementi krivičnog dela izazivanje nacionalne rasne i verske mržnje i netrpeljivosti iz člana 317 KZ-a iz razloga što u optužnom predlogu se samo navodi etička pripadnost oštećene a nijednom rečju koje je navedena u izreci presude ova etička grupacija se ne demonizuje proziva niti na bilo koji način poziva na diskriminaciju uništenje ili slično već jednostavno se samo pominje etička nacionalna pripadnost da su oštećeni romi. Uvrede koje su navedene u izreci su rezultat dugogodišnjeg komšijskog sukoba a koje nemaju veze sa etičkom ili nacionalnom pripadnošću oštećenih. Samo pominjanje reči cigani nije pogrdno i to je zajedno sa rečju „rom” naziv za etičku nacionalnu grupaciju koju sami pripadnici ove grupacije koriste ravnopravno izjašnjavanju o svojoj nacionalnoj pripadnosti.” Iz obrazloženja presude očigledno je da sud ne razume materiju o kojoj sudi, da pravi terminološke greške sve vreme upotrebljavajući pojam etički umesto etnički, kao i da ne pravi razliku između etničkih i nacionalnih manjina. Osim toga, izraz „ciganin” je još 1971. godine na Prvom svetskom kongresu Roma kada je ustanovljen izraz Rom, označen kao pogrdan naziv za pripadnike romske nacionalne manjine, sa značenjem „prljave, gubave i nedodirljive osobe”.⁷

U prethodnom slučaju, isti sud, donosi sasvim drugačiju odluku i utvrđuje da je optužena kriva jer je utvrđeno dana izazvala „nacionalnu netrpeljivost prema pripadnicima romske nacionalnosti” na taj način što je oštećenima uputila reči: „u usta vam se naserem ciganska, skotovi jedni ciganski, krv vam jebem, vi ste lopovi, nema gori lopovi kao što ste vi, pička vam materina lopovska, da je Hitler živ da vas potamani”. Osuđena je na kaznu zatvora u trajanju od 6 meseci, koja se neće izvršiti ukoliko osuđena ne ponovi krivično delo u roku od jedne godine. U obrazloženju, sud navodi: „Prizivati Hitlera i govoriti nekome ccigani” sigurno znači vređanje na nacionalnoj osnovi.

Istoj osuđenoj je naknadno opozvana uslovna osuda i osuđena je na kaznu zatvora jer je ponovila delo prema istim oštećenima uputivši im reči: „Ajde idemo dalje cigani mamu vam jebem da vam mau jebem, pu, pu, crknite dabogda, hebem li vas u usta prokleta” i „oće da vidite moju pičku, sad ću vam pokažem”. Osuđena je na 10 meseci kućnog zatvora.

Važno je napomenuti da je oslobađajuća presuda doneta hronološki poslednja, nakon dve osuđujuće poresude protiv iste okrivljene učinjenih prema istim oštećenima koje su u vreme izvršenja dela bile maloletne.

Iako u prvom slučaju nije bilo pominjanja Hitlera, bilo je pominjanja smrti („crknite dabogda”) što ova tri veoma slična slučaja koja su se dogodila pred istim sudom stavlja u dve suprotstavljene pozicije. Ovakvo odlučivanje suda izaziva veliku nesigurnost kako za osumnjičene tako i za oštećene, a izbor terminologije i argumentacija suda upućuju nas na potrebu za dodatnom edukacijom zaposlenih u pravosuđu.

⁷ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Mišljenje i preporuke br. 781-22 – Utvrđena diskriminacija na osnovu pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini u oblasti pružanja usluga, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/781-22-utvrđena-diskriminacija-na-osnovu-pripadnosti-romskoj-nac-manjini-u-oblasti-pruzanja-usluga/>, pristupljeno 1.12.2025. godine.

Viši sud u Zrenjaninu – uslovne osude za pretnje klanjem pred decom i reketiranje

Viši sud u Zrenjaninu, osudio je trojicu okrivljenih za krivično delo iz čl. 317. st 2 na uslovne kazne zatvora zbog izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti izvršene na taj način što je jedan okrivljeni ostao u prostorijama pekare koja je vlasništvo oštećenog a druga dvojica došla do kuće oštećenog, nasilno otvorili ulazna vrata koja su bila zaključana, ušla u sobu u kojoj su spavali oštećeni, njegova supruga, njihovo dvoje dece starosti šest i četiri godine kada je okrivljeni vikao: „Ustaj jebem ti mater šiptarsku što se ne javljaš”, da bi zatim obojica okrivljenih psovali oštećene pretili da će ih zaklati, što je uznemirilo oštećene a deca su počela da plaču, nakon čega je oštećeni zamolio okrivljene da izađu i sačekaju ga kod kola, a oni su odgovorili da ima tri minuta da dođe do pekare i da ga oni čekaju napolju. Tek kada su izašli iz sobe, oštećeni je pozvao policiju, obukao se i otišao do svog vozila, a zatim vozilom krenuo za vozilom okrivljenih koji su stali ispred pekare izašli iz vozila i prišli oštećenom koji je izašao iz svog vozila, pretresli ga, pretili mu da će ga ubiti zaklati i njegovu porodicu, da će ga zapaliti u kolima, upućivali mu uvredljive reči da će mu jebati mater šiptarsku, nakon čega mu je okrivljeni kazao da ima tri minuta da ode do kuće i da im donese 1.000 EUR kako bi mogao na miru da radi i kako ga niko ne bi dirao, a kad su videli policijske službenike zapretili su oštećenom da će oni kad tad izaći iz zatvora i da će onda biti još gore, da nije trebao da pozove policiju, a kada je okrivljeni NN izašao iz pekare prolazeći pored oštećenog uputio mu reči: „Šta se ti kurčiš sad je došla policija jebaćemo ti mater šiptarsku”, a policijski službenici su ga sprečili da ne napadne oštećenog pri čemu su bili svesni svog dela njegove zabranjenosti i hteli su njegovo izvršenje. Delo je izvršeno u stanju alkoholisanosti.

U obrazloženju presude, sud navodi za sva tri okrivljena olakšavajuće okolnosti: da nisu ranije osuđivani, da su se korektno držali pred sudom, da se radi o mladim ljudima koji su „radno opredeljeni”. Otežavajućih okolnosti prema rečima suda, nije bilo.

Apelacioni sud u Novom Sadu je nakon žalbe Višeg javnog tužilaštva u Zrenjaninu ove kazne preiznačio u zatvorske kazne – dve od po 6 meseci i jednu od 3 meseca koje će se izvršiti zabranom napuštanja mesta stanovanja (kućni zatvor).

Ono što posebno zabrinjava u ovom slučaju jeste činjenica da u postupku nije izrečena mera bezbednosti zabrane prilaska oštećenima, uprkos tome što su okrivljeni pretili oštećenom klanjem pred njegovom decom i što je jedan okrivljeni pretio oštećenom pred službenim licem. Štaviše, status oštećenog u postupku je imao samo oštećeni AA, vlasnik pekare, a njegova porodica nije tretirana kao oštećena iako su im osuđena lica nasilno upala u dom. Ovo ukazuje na ozbiljno nerazumevanje položaja oštećenih u ovakvim slučajevima od strane suda, naročito kada su u pitanju deca vrlo osetljivog uzrasta – 4 i 6 godina.

Viši sud u Zrenjaninu – kućni zatvor i zabrana prilaska za napad na maloletnike

Na kaznu zatvora u trajanju od 6 meseci koja će se izvršiti u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, bez primene elektronskog nadzora, osuđeno je lice koje je učinol delo iz čl. 317 st. 2 u vezi st. 1 KZ-a na taj način što je okrivljeni prišao grupi maloletnika koji su bili mađarske nacionalnosti i obratio se jednom oštećenom koji je na sebi nosio majicu FK Crvena zvezda, te oštećenom rekao da majicu skine, pa kad oštećeni to nije hteo da učini, okrivljeni je iz zadnjeg džepa pantalona izvadio jedan plastični nož, žute boje dužine sečiva 9,5 cm i uputio pretnju oštećenima, rečima da taj nož može nekome da završi u grkljanu, te je i dalje tražio od oštećenog maloletnika da skine majicu, a što ovaj nije hteo da učini, pa je onda okrivljeni oštećenog maloletnika pitao zbog čega to ne želi i da nije možda Mađar, te i ostale oštećene pitao da li su Mađari nakon čega ga je oštećeni maloletnik upitao da li on ima nešto protiv mađara, na šta je okrivljeni rekao da ima zato što Mađari mrze Srbe pa da onda i on mrzi Mađare, te kako je okrivljeni i dalje u ruci držao nož, a što je izazvalo strah kod oštećenih, isti su putem mobilnih telefona pokušali da pozovu policiju, te im se okrivljeni obratio i rečima da to ne rade, a kada je ubrzo na lice mesta stigla patrola policije, okrivljeni je počeo da beži, te je od sebe odbacio predmetni nož, ali ga je patrola policije sustigla, a predmetni nož pronašla, pri čemu je okrivljeni bio svestan svog dela i hteo njegovo izvršenje i bio svestan da je njegovo delo zabranjeno.

Okrivljenom je izrečena mera bezbednosti zabrane komunikacije i približavanja oštećnima – zabrana približavanja oštećenima na udaljenosti od 100m, pristupa u prostor oko mesta stanovanja oštećenih na istoj udaljenosti i zabrana komunikacije sa oštećenima. Mera je izrečena u trajanju od dve godine s tim da se vreme izdržavanja kazne ne uračunava u trajanje mere.

Ovu presudu smo izdvojili kao primer dobre prakse jer je sud imao u vidu položaj oštećenih maloletnika i potrebu da se izrekne mera zabrane prilaska, što u prethodnom primeru nije bio slučaj.

Viši sud u Pirotu – oslobođen optužbe za krivično delo učinjeno prema bugarskoj nacionalnoj manjini

Viši sud u Pirotu oslobodio je okrivljenog koji je bio optužen za delo iz čl. 317 st .1. Okrivljeni je uputio pismo iz pritvora izvesnom trećem licu pored ostalog napisao je u pismu: „ovim banditima iz pirotskog sudstva se ne javljaj... To su sve lopovi i ne misli da sam paranoičan jer ni sam nisi svestan koje su to govna Bugarska i polubugarska (pirotska). To sve Bole treba na vešala”, a koje pismo je iz odseka za pritvor faksom poslato osnovnom sudu u Dimitrovgradu radi vršenja nadzora prepiske pritvorenika od strane V. F. predsednika suda. Drugog dana okrivljeni je iz okružnog zatvora u Leskovcu gde se nalazio na izdržavanju kazne zatvora uputio podnesak V. F. predsedniku osnovnog suda u Dimitrovgradu naslovljen kao molba u kome je pored ostalog napisao: „inače ja mrzim Bugare!!! A kod mene u selu se kaže „zeleno kuće i dobar Bugarin ne postoje, samo mi omogućite da mi Bugarštine više ne sude i ne hapse me u mojoj Srbiji a vi.... u Sofiju!.”

Sud je oslobodio okrivljenog pod sledećim obrazloženjem: „Sud nalazi da napred navedene reči u pismu i molbi okrivljeni nije uputio licu Bugarske nacionalnosti jer je lice koje je vršilo kontrolu pisama sudija srpske nacionalnosti. Takođe i svega napred navedenog proizilazi da je okrivljeni bio u pritvoru koji je trajao više meseci i da je ovim rečima izražavao svoj lični revolt i frustraciju zbog toga što se u tom trenutku vodio krivični postupak protiv njega. U tom smislu sud nalazi da napred navedene reči podrazumevaju vređanje, omalovažavanje i izlaganje poruzi pripadnika druge nacionalnosti, ali nema dokaza da je to učinjeno u cilju izazivanja nacionalne mržnje, konkretno prema pripadnicima Bugarske nacionalnosti.”

Viši sud u Pirotu ovom presudom iznosi nekoliko vrlo problematičnih stavova. Prvo, da krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti nije moguće učiniti ukoliko se izvršilac ne obraća licu koje pripada određenoj grupi. Ovakav stav teško da se može smatrati ispravnim. Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti upravo i počinje tako što se među pripadnicima iste grupe širi negativan govor prema pripadnicima druge društvene grupe, čime se propagiraju ideje da je jedna grupa manje vredna i dostojna od druge. Takođe, smatranje suda da vređanje omalovažavanje i izlaganje poruzi pripadnika druge nacionalnosti nije učinjeno u cilju izazivanja mržnje nema svoje uporište u logici.

Ostali slučajevi u koje smo izvršili uvid:

- Pripadnik albanske nacionalne manjine iz Bujanovca je pretio pripadnicima većinske populacije (Srbima) rečima: „Samo pištolj UČK rešava problem u Bujanovcu, kakvi protesti, kakvi bakračli!”, koje je uputio preko društvene mreže Fejsbuk. On je sa Višim javnim tužilaštvom u Vranju zaključio sporazum o priznanju krivičnog dela, pa je osuđen na kaznu zatvora od 6 meseci koja se neće izvršiti ukoliko okrivljeni ne ponovi delo u periodu od 2 godine (uslovna kazna).
- Viši sud u Pančevu doneo je protiv okrivljenog osuđujuću presudu zbog izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje i netrpeljivosti, jer je okrivljeni izazivao nacionalnu mržnju među okrivljenima koji žive u Srbiji na taj način što je oštećenima uputio reči: „Jebem vam mater šiptarsku, sve ću da vas pokoljem, da vas više ne vidim, pobiću vas, đubrad jedna”. Nakon sprovedenog krivičnog postupka okrivljeni je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 6 meseci i određena je mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.
- Viši sud u Pančevu osudio je okrivljenog koji je u stanju smanjene računljivosti kamenom rabio staklo na pekari čiji vlasnik je pripadnik albanske nacionalne manjine. Sud je u toku postupka utvrdio da je delo motivisano mržnjom zbog nacionalne pripadnosti oštećenog i pored zatvorske kazne u trajanju od 4 meseca dosudio i mere bezbednosti: obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i zabranu približavanja i komunikacije sa oštećenim.

- Viši sud u Pančevu prihvatio je sporazum o priznanju krivičnog dela između Višeg javnog tužilaštva u Pančevu i okrivljenog kojim okrivljeni priznaje da je izazivao rasnu, nacionalnu i versku mržnju i netrpeljivost na taj način što je okrivljeni upao u pekaru koja je vlasništvo jednog od oštećenih, pripadnika albanske nacionalne manjine, vređao zaposlenu kako „radi za Šiptare” i psovao „majku šiptarsku” oštećenom i zvao ga na tuču. Osuđen je na uslovnu osudu u trajanju od tri godine. Sud je odredio meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.
- Viši sud u Zrenjaninu osudio je okrivljenog koji je u pekari, čiji vlasnici su pripadnici albanske nacionalne manjine izgovorio: „Hoću albanske krvi!”, nakon čega je pretio vlasnici pekare i zaposlenoj da će im se vratiti i razbiti ih ukoliko prijave policiji. Osuđen je na uslovnu osudu u trajanju od dve godine i izrečena mu je mera bezbednosti zabrane prilaska i komunikacije sa oštećenom.
- Viši sud u Subotici izrekao je meru bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi licu koje je izazivalo rasnu, nacionalnu i versku mržnju na taj način što je vikao na obezbeđenje gradonačelnika: „Jebem majku pravoslavnu gradonačelniku”, a onda nastavio da više: „Idem da ubijem gradonačelnika”.
- Viši sud u Subotici izrekao je meru obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi licu koje je izazivalo rasnu, nacionalnu i versku mržnju na taj način što je ušlo u pekaru čiji je vlasnik pripadnik albanske nacionalne manjine gde je vređao i pretio zaposlenima, rečima da imaju spremne pištolje i bombe za Albance, da će doći Srbi i pobiti Albance - Šiptare i da Albanci šalju novac za Kosovo.
- Više sud u Subotici prihvatio je sporazum o priznanju krivičnog dela između Višeg javnog tužilaštva i okrivljenog, kojim je okrivljeni priznao da izazivao nacionalnu rasnu i versku mržnju i netrpeljivost na taj način što je kao pripadnik muslimanske vere na svom profilu „Sanitet Peja Kosova” na društvenoj mreži Facebook objavio video snimak hapšenja učesnika terorističkog akta koji su izveli pripadnici muslimanske vere dana 22. 3. 2024. godine u koncertnoj dvorani Krokus u Moskvi u Ruskoj Federaciji, u kome je stradalo i povređeno preko 200 pripadnika pravoslavnog ruskog naroda, nakon čega je u opisu video snimka objavio tekst na arapskom jeziku: „Slava Bogu, Bog je najveći, Bože probudi nas”.
- Viši sud u Subotici prihvatio je sporazum o priznanju krivičnog dela između Višeg javnog tužilaštva u Subotici i okrivljenog kojim je okrivljeni priznao da je izvršio krivično delo izazivanje nacionalne rasne i verske mržnje i netrpeljivosti na taj način što je prišao parkiranoj putničkoj vozilu sa hrvatskim registarskim tablicama u kojem se na mestu suvozača nalazila oštećena, a na zadnjem sedištu dvoje maloletne dece, te se obratio oštećenoj povišenim tonom: „Jebem vam mater ustašku, kako se to parkirate, da li se tako parkirate i u Hrvatskoj, treba vas sve poklati, ja ću vas poklati!”. Zatim je drugom oštećenom rekao : „Svi ste ustaše, naučiću vas kako se parkira sve ću vas poklati”, pa je uhvatio rukom oštećenog u predelu vrata i odgurnuo ga, a kako im je prišao i treći oštećeni i njega je odgurnuo rukom u predelu grudi. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od tri meseca koja će se izvršiti u prostorijama u kojima okrivljeni stanuje.

- Viši sud u Novom Sadu osudio je okrivljenog koji je izazivao rasno nacionalnu i versku mržnju i netrpeljivost prema pripadnicima većinskog stanovništva (Srbima), na taj način što je pred većim brojem građana pacijenata i medicinskim osobljem policajcima koji su ga doveli u urgentni centar radi pružanja medicinske pomoći psovao srpsku majku i vikao: „Jebem ti Srbiju!“, „Jebem ti Vučića!“, „Ja sam vojnik OVK!“, „Jebaćemo vam srpsku decu na Kosovu!“, a zatim nakon ulaska u ordinaciju ponovo psovao srpsku majku policajcima, pitao sve prisutne da li imaju žensku decu da ih on jebe, da bi u jednom trenutku udario nogom u levu potkolenicu policajca oštećenog, nakon čega je odveden u službeno vozilo policijske uprave Novi Sad kada je napao službeno lice u vršenju poslova javne bezbednosti tako što je prilikom zatvaranja unutrašnjih vrata udario nogom u ta vrata oko 15 puta usled čega je prikleštio desnu šaku policajcu oštećenom. Za krivično delo izazivanje rasne nacionalne i verske mržnje i netrpeljivosti utvrđena mu je kazna od četiri meseca zatvora, za krivično delo napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti utvrđena kazna zatvora je 10 meseci, a za krivično delo neovlašćeno držanje opojne droge utvrđena je kazna zatvora jedan mesec. Određeno mu je jedinstvena kazna zatvora u trajanju od jedne godine.

- Viši sud u Kragujevcu odredio je meru obaveznog lečenja na slobodi okrivljenom koji je u stanju neuračunljivosti na pravoslavnom hramu SPC „Sveti Sava“, upotrebom kolor spreja ispisao grafite sledeće sadržine: „God is love“, „Isusu Akber“, „Serbia“, zatim crtež crvenog srca: „Albanija, Allahu Akber“, „Kosovo je Srbija“, koji svojim sadržajem i mestom na kome su ispisani inspirišu i dovode do izazivanja i raspirivanja mržnje i netrpeljivosti između Srba i Albanaca kao i građana pravoslavne i islamske veroispovesti.

Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti

Kao nezavisna institucija u čijoj nadležnosti se nalazi nadzor nad primenom Zakona o zabrani diskriminacije, mišljenje Poverenika za zaštitu ravnopravnosti je od izuzetnog značaja u slučajevima izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti. U sudskoj praksi krivičnih sudova se ne uočava korišćenje mišljenja ove institucije, iako bi tako nešto bilo veoma korisno u cilju rasvetljavanja značenja pojedinih pojmova i boljeg razumevanja ove vrste mržnje kao društvenog fenomena. Iako vrsta odgovornosti koju lica imaju pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti i pred krivičnim sudovima nije ista, praksa Poverenika je postavila određene standarde za govor koji se smatra govorom mržnje. I dok kod građanske odgovornosti namera izazivanja mržnje i diskriminatornog postupanja uopšte nije relevantna za utvrđivanje odgovornosti, u krivičnom pravu se traži direktan umišljaj što je najveća razlika između ove dve vrste odgovornosti. Imajući u vidu vrste i prirodu krivične sankcije, ova razlika je sasvim opravdana. Na ovom mestu izlistaćemo par najznačajnijih primera kao odgovor primerima iz sudske prakse koju smo analizirali.

Ciganin je uvredljiva reč

Govor mržnje, upotreba pogrđnih termina i širenje stereotipa i predrasuda u medijima i na društvenim mrežama mogu da podstiču diskriminaciju, posebno kada javne ličnosti i funkcioneri svojim izjavama daju loš primer i dovode do „normalizacije“ takvog narativa. Prema Istraživanju o percepciji romske zajednice o diskriminaciji, čak 79% ispitanika smatra da u medijima i na društvenim mrežama postoji govor mržnje usmeren ka Romima. Primera radi, narodni poslanik Branimir Nestorović je u Narodnoj kupštini predstavnike opozicije nazvao „Ciganima“, a njihovo ponašanje opisao kao „ciganija“. Ubrzo nakon toga, narodni poslanik je dao sličnu izjavu u televizijskoj emisiji, gde je upotrebio pogrđan izraz „Cigani“, uz komentar koji je ukazivao na negativne stereotipe i predrasude. Ovim povodom Poverenik je utvrdio diskriminaciju i narodnom poslaniku preporučio da objavi pisano izvinjenje, kao i da ubuduće vodi računa da u okviru svojih poslova i aktivnosti ne krši zakonske propise o zabrani diskriminacije i ne daje izjave kojima se vređa dostojanstvo pripadnika i pripadnica romske nacionalne manjine.⁸

⁸ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2024. godinu, Beograd, 2025, str. 230, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2025/07/Poverenik-Redovni-godisnji-izvestaj-2024-srpski-za-sajt.pdf>, pristupljeno 11.12.2025. godine.

Govor mržnje prema albanskoj nacionalnoj manjini

U pritužbi Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine, ukazano je na grafit Smrt šiptarima, ispisan zelenom bojom na parkingu doma zdravlja, i poruku ispisanu na papiru Smrt šiptarima, ne želimo vas,

Kosovo je Srbija, koja se nalazila na ulaznim vratima dečijeg odeljenja. Odmah nakon preporuke Poverenika, Opština Bujanovac i Dom zdravlja su obavestili Poverenika da je grafit prefarban, odnosno, da je papir na kome je ispisan poruka uklonjen i predate policiji kao dokaz. Grafiti i poruke poput ovih mogu doprineti stvaranju atmosfere neprijateljstva i nerazumevanja među različitim grupama, što je naročito opasno u multietničkim zajednicama.⁹

Antisemitizam

Eskalacija oružanog sukoba na Bliskom istoku pokrenula je niz ozbiljnih problema širom sveta, a kao reakcija na ove oružane sukobe pojavili su se grafiti koji sadržen edozvoljeni govor pa čak i govor mržnje. Njihovo ispisivanje poverenica je najoštrije osudila i istakla da se slaganje ili neslaganje sa nekom politikom ili odlukama jedne države ne može koristiti kao izgovor i opravdanje za mržnju i napad na sve pripadnike tog naroda. Poverenica je izdala i upozorenje javnosti povodom antisemitskih grafita na Sefardskom jevrejskom groblju u Beogradu koji su ispisani nekoliko dana nakon obeležavanja Dana sećanja na žrtve Holokausta, ističući da je u zemlji koja je pretrpela ogromne žrtve u borbi protiv fašizma, neshvatljivo i neprihvatljivo ispisivanje grafita koji veličaju fašizam, čime se vređaju i svi građani Republike Srbije.¹⁰

Govor mržnje prema migrantima

Povereniku se takođe obratila organizacija civilnog društva Atina ukazujući na to da su se marta 2021. godine u prepodnevnom časovima u autobuskoj gradskoj liniji broj 96, nalazili plakati, između ostalog sadržine „ZAUSTAVIMO NASELJAVANJE MIGRANATA U SRBIJI” kojima se izražavaju mržnja i netrpeljivost prema migrantima. Ovim povodom Poverenik je JKP Gradskom saobraćajnom preduzeću „Beograd” uputio preporuku mera za ostvarivanje ravnopravnosti da u što kraćem roku ukloni iz vozila gradskog prevoza plakate kojima se izražavaju mržnja i netrpeljivost prema migrantima, kao i da ubuduće svakodnevno vrši pregled vozila gradskog/prigradskog prevoza, radi uklanjanja svakog diskriminatornog sadržaja.¹¹

⁹ Ibid.

¹⁰ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2023. godinu, Beograd, 2024, dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2024/03/RGI-2023.pdf>, pristupljeno 1.12.2025. godine.

¹¹ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2022. godinu, Beograd, 2023, dostupno na: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2023/03/RGI-2022_15.3.pdf, pristupljeno 1.12.2025. godine.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) o Srbiji

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) objavila je 2024. godine izveštaj o Srbiji u šestom ciklusu monitoringa.¹² U ovom izveštaju posebno se osvrće na govor mržnje u Srbiji čija prisutnost se konstatuje u odnosu na Rome i druge etničke manjine, LGBT manjine i izbeglice odnosno migrante.

„Romi i pripadnici drugih etničkih manjina takođe su posebno izloženi retorici mržnje. Gradonačelnik Beograda je u martu 2023. izjavio da prestonički Romi žive od krađe i da ne žele da se pridržavaju „civilizovanih” standarda.⁸⁵ U vreme posete ECRI-a, sudski postupak je bio u toku u vezi sa upotrebom reči „Šiptar”, pejorativnog ekvivalenta za „Albanac”, od strane ministra unutrašnjih poslova kada je govorio o visokom predstavniku albanske manjine. U novembru 2023. godine objavljeno je da će fudbalski stadion u Srbiji biti delimično zatvoren kada zemlja bude domaćin Bugarskoj u kvalifikacionoj utakmici za Evropsko prvenstvo 2024. kao kazna za rasističko ponašanje navijača tokom pobedenad Crnom Gorom.”

Dalje, izveštaj navodi: „Okolo 2020. godine došlo je do značajnog porasta antiizbegličke/antimigrantske retorike uoči lokalnih i parlamentarnih izbora. Izbeglice i migranti sve više su u medijima i na internetu prikazivani kao pretnja bezbednosti građana Srbije. Tokom protesta koji je održan u Beogradu u oktobru 2020. godine, političari krajnje desnice govorili su o „devijantnim migrantima” podstičući njihovo prijavljivanje grupama na društvenim mrežama i podsticanje ljudi da ih hapse.⁹⁴ Štaviše, krajnje desničarske „narodne patrola” uznemiravale su izbeglice i migrante, kao i pojedince koji su im pomagali. Na primer, u Somboru, u severozapadnoj Srbiji, vlasnik hostela u kome su bili migranti bio je metagovora mržnje desničarskih ekstremističkih grupa, koje su mu pretile smrću na društvenim mrežama.”

ECRI je kao prioritetno pitanje stavio izradu sveobuhvatne studije o govoru mržnje i uputio posebnu preporuku javnim ličnostima, visokim zvaničnicima, političkim i verskim vođama da se uzdrže od govora mržnje i uključe u promociju razumevanja između različitih društvenih grupa uključujući i izražavanje solidarnosti sa onima koji su mete govora mržnje.

Borba protiv zločina iz mržnje i govora mržnje u Hrvatskoj

Tijekom pristupanja Europskoj uniji u Republici Hrvatskoj uspostavljen je sveobuhvatan mehanizam praćenja i suzbijanja zločina iz mržnje. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske je središnje tijelo nadležno za prikupljanje, objedinjavanje i objavu podataka o zločinima iz mržnje, kao i za koordinaciju suradnje s organizacijama civilnoga društva i međunarodnim organizacijama.

U temelju sustava su Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje iz 2011. godine te Radna skupine za praćenje zločina iz mržnje, koja je sastavljena od predstavnika tijela nadležnih za borbu protiv zločina iz mržnje (ministarstvo unutarnjih poslova, ministarstvo pravosuđa, sudovi, državna odvjetništva i vladin ured za ljudska prava), predstavnici organizacija civilnog društva i akademske zajednice. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina djeluje kao koordinator rada Radne skupine.

Radi dodatnog unaprjeđenja sustava, Vlada Republike Hrvatske je 8. travnja 2021. godine usvojila novi Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje kojim su detaljno definirane obveze nadležnih tijela uključenih u otkrivanje, postupanje i praćenje ishoda postupaka vezanih uz zločine iz mržnje, kao i sastav i nadležnosti Radne skupine, način međuinstitucionalne suradnje te aktivnosti povezane s edukacijom o suzbijanju zločina iz mržnje.

¹² Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Izveštaj ECRI o Srbiji (četvrti ciklus), usvojen 9. aprila 2024, objavljen 27. juna 2024, prevod na srpski jezik, Savet Evrope, Beograd, dostupan na: <https://rm.coe.int/fourth-ecri-report-on-serbia-translation-in-serbian-/1680b06415>, pristupljeno 1.12.2025. godine.

Posebna pažnja posvećena je unapređenju statističkog praćenja. Protokolom su uvedeni standardizirani obrasci za prikupljanje podataka, uključujući obrazac za statističko praćenje kaznenih djela povezanih s člankom 87. stavkom 21. Kaznenog zakona, obrazac za praćenje govora mržnje te obrazac za praćenje prekršaja motiviranih mržnjom.

Pravni okvir za suzbijanje zločina iz mržnje u Republici Hrvatskoj temelji se na nizu zakona i podzakonskih akata, među kojima su ključni Kazneni zakon, Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, Zakon o suzbijanju diskriminacije, Zakon o javnom okupljanju, Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve te Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje.

Kuća ljudskih prava Zagreb aktivno prati rad Radne skupine te je u cilju unapređenja suzbijanja govora mržnje u Hrvatskoj početkom 2024. godine predložila jačanje primjene Protokola predložila da Radna skupina započne s izradom preporuka za unaprjeđenje sustava za suzbijanje zločina iz mržnje, s osvrtom na govor mržnje, a koje će izraditi u konzultacijama s organizacijama civilnog društva i stručnjacima aktivnim u ovom području, te drugim relevantnim dionicima.

ZAKLJUČCI

Analiza sudske prakse i javno dostupne statistike ukazuje nam na nedovoljno razumevanje problema izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti u Srbiji. Dok međunarodne i domaće institucije konstatuju veliku prisutnost govora mržnje u Srbiji, odgovor pravosuđa je u dominantno odbačenim krivičnim prijavama i srazmerno malom broju osuđujućih presuda.

Pravosuđe je pokazalo nerazumevanje govora mržnje kao društvenog fenomena i njegovu opasnost za zajednicu. Položaj oštećenih koji u krivičnom postupku u Srbiji nije na zavidnom nivou, dodatno je otežan oštećenima u postupcima za krivično delo iz čl. 317 KZ-a. U svega 4 slučaja imali smo izricanje mere bezbednosti zabrane prilaska, iako su se u pojedinim slučajevima pojavljivala i maloletna lica kao oštećeni. Ni u jednom slučaju oštećenima nije bio dosuđen imovinskopравни zahtev, već su upućivani na parnicu. Ovde posebno treba imati u vidu da su pojedine radnje izvršenja predstavljale oštećene tuđe stvari, najčešće razbijanje izloga pekare čiji su vlasnici Albanci, što je šteta male vrednosti, koju je bilo lako moguće utvrditi i dosuditi u krivičnom postupku. Česta je upotreba pogrešne terminologije, nerazumevanje da su pojedini izrazi uvredljivi, kao i nerazlikovanje nacionalne od etničke pripadnosti.

Iako i ECRI komisija i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti konstatuju prisutnost govora mržnje prema migrantima, ni jedna krivična presuda u koju smo izvršili uvid, nije se bavila ovom društvenom grupom. Izostaju i slučajevi izazivanja verske mržnje, za koje branitelji i braniteljke ljudskih prava zanju da su i te kako prisutni u našem društvu. Iako nisu svi slučajevi govora mržnje te težine da bi rezultirali osudom za krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, zabrinjavajuće je odsustvo reakcije nadležnih organa pravosuđa, pre svega javnog tužilaštva, na govor mržnje koji je upućen od strane javnih ličnosti i preko sredstava javnog informisanja kao jedan od najopasnijih oblika širanja mrženje u društvu. Antimigrantski skupovi i poruke kojima se poručuje da treba ubiti pripadnike određenih društvenih grupa (šiptare, cigane, slovačke, migrante...) zaslužuju posebnu pažnju pravosudnog sistema.

Nadležni organi na koje se odnose preporuke koje ćemo na ovom mestu izložiti su: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo pravde, Pravosudna akademija, Vrhovni kasacioni sud, Vrhovno javno tužilaštvo, kao i svi pojedinačni sudovi i javna tužilaštva, ali i organizacije civilnog društva i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti.

PREPORUKE

- Potrebno je da Ministarstvo pravde hitno, bez odlaganja donese opšti akt iz čl. 40b Zakona o zabrani diskriminacije kojim bi se uredio način dostavljanja presuda od strane sudova Povereniku za zaštitu ravnopravnosti;
- Neophodno je uspostaviti jedinstvenu evidenciju i statistiku svih slučajeva diskriminacije, govora mržnje i krivičnih dela učinjenih iz mržnje kod nadležnih organa (Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, sudovi, tužilaštva, prekršajni sudovi) i učiniti je javno dostupnom;
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava trebalo bi da sprovede kampanju promovisanja različitosti u društvu i poštovanja razlika među svim građanima koji žive u Srbiji u koju bi uključilo i poznate javne ličnosti iz popularne kulture;
- Potrebno je da Pravosudna akademija u saradnji sa tužilaštvima i sudovima nastavi obuku postupajućih zaposlenih u pravosuđu kojom se posebno obuhvata postupanje u slučajevima govora mržnje i zločina iz mržnje, a koja bi obuhvatila i neposrednu primenu međunarodnih izvora prava i standarda koje je uspostavio Evropski sud za ljudska prava;
- Neophodno je ujednačiti sudsku praksu u pogledu krivičnog dela izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti iz čl. 317 KZ-a naročito u pogledu pojmova koji se generalno smatraju uvredljivim kada se priča o nekoj od zaštićenih društvenih grupa, kako bi se izbegla pravna nesigurnost i donošenje različitih presuda u slučajevima koji su činjenično identični;
- Od izuzetnog je značaja da sudovi i tužilaštva kada odlučuju o krivičnim delima motivisanim mržnjom zbog nekog od zaštićenih svojstava imaju u vidu osetljivost položaja oštećenih i razmotre donošenje mera bezbednosti iz čl. 79. KZ-a, naročito ukoliko se radi o maloletnim oštećenima ili oštećenima koji se smatraju naročito osetljivim po nekom drugom svojstvu (zdravstveno stanje, društveni položaj i sl.);
- Neophodno je da krivični sudovi u onim slučajevima kada odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtevu zaista ne odugovlači krivični postupak niti otežava donošenje krivične presude, a naročito kada se radi o iznosima manje vrednosti koji su opredeljeni počnu da odlučuju o imovinskopravnom zahtevu oštećenih kako bi se izbegla dvostruka viktimizacija i dodatni troškovi kroz upućivanje oštećenih na parnični postupak;
- Potrebno je da Republika Srbija bez odlaganja pristupi ispunjavanju ECRI preporuka, naročito onih preporuka koja se odnose na širenje vrske i nacionalne mržnje prema migrantima i izbeglicama sa Bliskog istoka;
- Razmotriti, po ugledu na Republiku Hrvatsku, formiranje jedinstvenog mulisektorskog tela koje bi se bavilo suzbijanjem diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje, kao i donošenje jedinstvenog protokola o postupanju u ovim slučajevima.